

1965

## ΘΑΣΟΣ

«**Δ**εν είναι δυνατόν!» Για τη φίλη από τον βορρά η θάλασσα «**Δ**εν μπορεί παρά να είναι μολυβένια, με απέραντη αμμουδιά, όπου έφιπποι φύλακες ειδοποιούν κάθε τόσο τον κόσμο να απομακρυνθεί γιατί η παλίρροια ανεβαίνει. Αρχές της δεκαετίας του '60 οι περισσότερες καρτ ποστάλ είναι ακόμη ασπρόμαυρες, ωστόσο υπάρχουν και έγχρωμες, τυπωμένες στην Ιταλία. Όμως το θαλασσινό τοπίο που της έστειλα το θεώρησε επιχρωματισμένο! Και τώρα: σμαραγδένια νερά, πεύκα μέχρι την παραλία, κόλποι και κολπίσκοι, ποικιλία βράχων, σχημάτων και χρωμάτων, διάφανος βυθός, που για πρώτη φορά στη ζωή της αντικρίζει με μάσκα και αναπνευστήρα. «Δεν είναι δυνατόν!»

Βρισκόμαστε στο βορειότερο νησί του Αιγαίου, στη Θάσο, που κατοικείται από τα προϊστορικά χρόνια. Οι πρώτοι κάτοικοί της ήταν Θράκες, ενώ αργότερα εγκαταστάθηκαν και Φοίνικες, όπως συμπεραίνουμε από άυλα στοιχεία. Κι αυτά είναι αφενός τα τοπωνύμια Κοίνυρα και Αίνυρα, κοντά στα αρχαιότερα χρυσορυχεία, και αφετέρου ο μύθος της αρπαγής της Ευρώπης. Σύμφωνα με αυτόν, όταν ο Δίας απήγαγε τη βασιλοπούλα της Φοινίκης, ο βασιλιάς διέταξε τους τρεις γιους του και τον εγγονό του Θάσο να βρουν τη θυγατέρα του και να τη φέρουν πίσω. Οι τέσσερις

άντρες περιπλανήθηκαν δίχως αποτέλεσμα σε πολλούς και διάφορους τόπους. Όταν ο Θάσος έφτασε εδώ, γοητεύτηκε από το νησί, του έδωσε το όνομά του και εγκαταστάθηκε μόνιμα μαζί με τη συνοδεία του. Ο Ηρόδοτος επιβεβαιώνει ότι η ονομασία οφείλεται στον Φοίνικα Θάσο. Άλλες ονομασίες του νησιού, που φανερώνουν τα χαρίσματά του, ήταν Αερίη, Χρυσή και Αιθρία.

Στις αρχές του 7ου αιώνα π.Χ. η Θάσος αποικίστηκε από Πάριους. Αυτοί έχτισαν τη μοναδική πόλη, που βρίσκεται σε επαφή με τον σημερινό Λιμένα. Η αρχαία πόλη ήταν χτισμένη με λευκό, ντόπιο μάρμαρο, φερμένο κυρίως από τη χερσόνησο της Αλυκής, στα νοτιανατολικά του νησιού. Στο σημείο αυτό η συνεχής εκμετάλλευση των λατομείων από τον 6ο αιώνα π.Χ. έως τον 6ο αιώνα μ.Χ. έχει αποκόψει τη μισή χερσόνησο, δημιουργώντας ένα φυσικό μουσείο αρχαίας τεχνολογίας. Τα περίφημα μάρμαρα της Αλυκής εξαγονταν μέχρι την Αίγυπτο και μέχρι την Περσία.

Η αρχαία πόλη ανεβαίνει από τη θάλασσα στον λόφο με τα πεύκα και τις ελιές. Διαθέτει δύο λιμάνια: ένα ανοιχτό για τα εμπορικά πλοία κι ένα κλειστό για τις τριήρεις. Δίπλα στο κλειστό λιμάνι υπάρχει η Αγορά, μια μεγάλη πλατεία γεμάτη μνημεία, όπως αυτό του ολυμπιονίκη Θεαγένη, που δόξασε τη Θάσο σε τέσσερις Ολυμπιάδες. Βάθρα αγαλμάτων προβάλλουν μέσ' απ' τη γλόη και τις φτέρες – κάποιο με ανάγλυφα κυμάτια, κάποιο άλλο σε σχήμα πλώρης, όπου πρέπει να ορθωνόταν άγαλμα παρόμοιο με τη Νίκη της Σαμοθράκης. Η Αγορά περιστοιχίζεται από στοές με κιονοστοιχίες σε σχήμα Π. Κάποιοι κίονες στέκουν ορθοί – άλλοι ακέραιοι, άλλοι ακρωτηριασμένοι. Αιωνόβια πλατάνια και δάφνες στολίζουν τον χώρο. Η έξοδος της Αγοράς περνάει από τη «δίοδο των θεωρών». Δυτικά από αυτή συναντούμε τρία ιερά: της Αρτέμιδος, του Διονύσου και του Ποσειδώνα,

στο οποίο λατρευόταν και η θεά Αφροδίτη. Στη συνέχεια οδηγούμαστε στο Θεσμοφόριο της πόλης, δηλαδή το ιερό της θεάς Δήμητρας Θεσμοφόρου, που υπήρχε σε όλες σχεδόν τις ελληνικές πόλεις. Οδεύοντας προς βορρά, περνάμε από το θέατρο, περιστοιχισμένο από πεύκα, όπου δίνονται παραστάσεις αρχαίου δράματος. Συνεχίζοντας φτάνουμε στην Ακρόπολη με τη μεσαιωνική οχύρωση των Γενοβέζων Γκατιλουζί, που διαφέντευαν τη Θάσο, τη Λέσβο, τη Λήμνο, τη Σαμοθράκη, τη Φώκεια και τον Αίνο. Η θεά από την Ακρόπολη είναι απόλυτη: ο κόλπος, η πόλη, ο διάυλος κι απέναντι οι ηπειρωτικές ακτές, όπου οι Θάσιοι ίδρυσαν αποικίες για να ελέγχουν το πέρασμα, τα φυσικά λιμάνια και τις κοντινές πλουτοπαραγωγικές πηγές.

Ακολουθώντας τα τείχη κατεβαίνουμε νότια. Κατά την αρχαιότητα είχαν ύψος εννέα μέτρα και ήταν φτιαγμένα από πάλλευκο μάρμαρο, ενώ διακόπτονταν από διακοσμημένες πύλες. Η πιο αξιοπρόσεκτη απ' όλες είναι εκείνη του Σειληνού, με το τεράστιο ανάγλυφο του παράξενου πλάσματος που οι ντόπιοι αποκαλούν «σάτυρο». Σε αλλοτινούς καιρούς γυναίκες που είχαν πρόβλημα τεκνοποιίας αγκάλιαζαν το ανάγλυφο για να τους χαρίσει γονιμότητα. Στρεφόμενοι δυτικά περνάμε από το ιερό του Ηρακλή, βασικού ήρωα της Θάσου. Στον κεντρικό δρόμο συναντούμε το ρωμαϊκό Ωδείο, το οποίο οικοδομήθηκε επί Αδριανού. Καταλήγουμε στο μουσείο, που χτίστηκε το 1934 για να στεγάσει τα ευρήματα της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής, η οποία διεξάγει στο νησί ανασκαφές από το 1911. Το μουσείο, όμορφο αρχιτεκτονικά, ήδη ασφυκτικά από τον αριθμό των εκθεμάτων. Τα βλέμματα όλων έλκει αναμφίβολα ο ψηλόλιγνος κούρος που κρατάει κριάρι. Έχει ύψος 3,5 μ. και ανάγεται στον 6ο αιώνα π.Χ. Φαίνεται ότι ο γλύπτης άφησε το έργο ημιτελές, πιθανώς εξαιτίας μιας

ρωγμής στο πίσω αριστερό μέρος της κεφαλής. Έτσι, ενώ η κόμη του είναι λαξευμένη στην εντέλεια, το πρόσωπό του έμεινε κενό, δίχως χαρακτηριστικά – κάτι που του προσδίδει αινιγματικότητα. Από τα λοιπά εκθέματα ξεχωρίζουμε την εύχαρι σειρήνα και ένα κυκλαδικό πινάκιο του 7ου αιώνα π.Χ. με παράσταση του ήρωα Βελλερεφόντη, ο οποίος ιππεύοντας τον Πήγασο σκοτώνει με το δόρυ του τη φοβερή Χίμαιρα. Ανάμεσα στα γλυπτά της συλλογής υπάρχει ένα μαρμάρινο φτερωτό άλογο, που κατά πάσα πιθανότητα αναπαριστά τον Πήγασο. Ακόμα υπάρχει μια φτερωτή Νίκη, καθώς και ανδριάντας του Αδριανού, όπου ο αυτοκράτορας εικονίζεται με πολεμική μεν εξάρτηση, αλλά με πρόσωπο γαλήνιο και ύφος οραματιστή. Επίσης η κεφαλή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, η οποία αποτελεί ρωμαϊκό αντίγραφο και αποδεικνύει τη διαχρονική λατρεία προς το πρόσωπό του. Αφήνω για το τέλος το πιο χαριτωμένο εύρημα, ανάθημα προφανώς στη θεά του έρωτα. Πρόκειται για ένα μαρμάρινο γλυπτό όπου εικονίζεται η Αφροδίτη γυμνόστητη να ταξιδεύει στη ράχη δελφινιού, ενώ στην ουρά του γαντζώνεται ένας μικρούλης Έρωτας.

Διασχίζουμε τον κήπο του μουσείου. Τα τζιτζίκια οργιάζουν στα πεύκα. Ανάμεσα σε θάμνους, ζίνιες και ηλιοτρόπια ένα λιοντάρι λιάζεται. Ένα αλλόκοτο πουλί, λαξευμένο στην πέτρα, θέλει να πετάξει.

Στην άλλη άκρη του Λιμένα, πάνω στη θάλασσα, στέκει ένα από τα πρώτα «Ξενία». Το ξενοδοχείο χτίστηκε το 1955 από τον αρχιτέκτονα Χαράλαμπο Σφαέλλο, στα πλαίσια ενός προγράμματος του ΕΟΤ που ξεκίνησε το 1950 και έληξε το 1974. Στο διάστημα αυτό ανεγέρθηκαν, στα πιο ωραία και πιο ενδιαφέροντα σημεία της Ελλάδας, πενήντα τρία ξενοδοχεία, δείγματα του ελληνικού μεταπολεμικού μοντερνισμού. Τον Χαράλαμπο Σφα-

έλλο διαδέχθηκε στον ΕΟΤ το 1957 ο Άρης Κωνσταντινίδης, έχοντας ήδη αφήσει εποχή στον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας. Ο Κωνσταντινίδης, με μια ομάδα από προικισμένους, νέους αρχιτέκτονες, συνέχισε το έργο του προκατόχου του επί μία δεκαετία. Τα «Ξενία» διαπνέονται από μια κοινή αρχιτεκτονική αντίληψη: είναι συνθέσεις λιτές, λειτουργικές, χαμηλόφωνες, προσαρμοσμένες στο περιβάλλον, χωρίς ίχνος νεοπλουτισμού και αποπνέουν ηρεμία και αρμονία. Αντί όμως να αποτελέσουν υπόδειγμα, όπως άλλωστε και οι εργατικές κατοικίες, για τους εργολάβους Αθηνών και Θεσσαλονίκης, τελικά τα δικά τους κακέκτυπα έγιναν πανελλήνιο πρότυπο. Τις πταίει;

Επί του παρόντος το βαλάντιό μας δεν επιτρέπει «Ξενία». Έτσι έχουμε νοικιάσει δωμάτιο πάνω απ' τον φούρνο και κάθε πρωί ξυπνάμε με την ευωδιά του ψωμιού. Σπιτικό φαγητό μάς φιλεύει μια ταβέρνα κάτω απ' τα πλατάνια, με ρετσίνα Μαλαματίνα σε κάθε τραπέζι. Και παντού μουσική με τραγούδια ελληνικά, το ένα καλύτερο από το άλλο. Ακόμα και στο περίπτερο του Λιμένα πουλάνε φυλλάδια τραγουδιών με στίχους του Σεφέρη, του Ελύτη, του Γκάτσου, του Ρίτσου, του Βάρναλη, του Λειβαδίτη. Εποχή μουσικής, και όχι μόνον, παλιγγενεσίας, που έμελλε να ανακοπεί τον Απρίλη του '67. Από κει και πέρα, έκπτωση στην έκπτωση, δεν απομείνανε παρά σπαράγματα και ξέφτια.

Με δυσκολία αποχωριζόμαστε Παπαλιμάνι και Μακρυνάμμο για να πάρουμε τα βουνά. Καλυμμένα από πυκνά πευκοδάση, τα ίδια που κατά την αρχαιότητα πρόσφεραν την πολύτιμη ξυλεία τους για τη ναυπήγηση του πολεμικού και του εμπορικού στόλου των Θασίων. Μ' αυτά τα πλοία μεταφέρονταν τα εξαγωγικά προϊόντα, ανάμεσά τους το φημισμένο θασίτικο κρασί. Οι οξυπύθμενοι αμφορείς με τη σφραγίδα της πόλης, που βρέθηκαν

στα πέρατα του ελληνικού κόσμου, αποδεικνύουν το εύρος της εμπορικής δραστηριότητας του νησιού. Η Θάσος δεν άργησε από αποικία να μεταβληθεί σε μητρόπολη, με αποτέλεσμα το νόμισμά της να ανταγωνίζεται το αθηναϊκό. Το 340 π.Χ., επί Φιλίππου Β΄, προσαρτάται στο μακεδονικό κράτος, αλλά συνεχίζει να ευημερεί ακόμη και επί Ρωμαϊοκρατίας. Καταλαμβάνεται από τους Οθωμανούς το 1459 και απελευθερώνεται το 1912.

Μ' ένα ανοιχτό τζιπ του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου φτάνουμε στην Παναγία, παλαιά πρωτεύουσα του νησιού. Ένα όμορφο οικιστικό σύνολο μακεδονίτικης αρχιτεκτονικής μάς καλωσορίζει, πλαισιωμένο από λουλούδια κι οπωροφόρα που γέρνουν πάνω απ' τους φράχτες. Καθώς περπατάμε στο πλακόστρωτο, αντικρίζουμε μπροστά σ' ανοιχτό παράθυρο μια γυναίκα στον αργαλειό. Μας προσκαλεί να δούμε τα έργα των χεριών της και μας κερνάει καρυδάκι γλυκό. «Υπάρχουν πολλές υφάντρες στο νησί», μας λέει. Στη διπλανή Ποταμιά συναντούμε έναν γέροντα ιερέα. Μόλις έχει ξεπεζέψει απ' το γαϊδουράκι του και γεμίζει ένα στρατιωτικό παγούρι στη δημόσια βρύση. Καθόμαστε μαζί του στο πεζούλι και καπνίζοντας παρέα ένα τσιγαράκι ακούμε το παράπονό του. Όταν ήταν νέος παπάς, είχε φυτέψει στον περίβολο της εκκλησίας ένα μικρό πλατάνι, που με τα χρόνια τράνεψε κι έγινε το αγαπημένο δέντρο πουλιών και παιδιών. Ο καινούργιος όμως παπάς ενοχλούνταν από τις κουτσουλιές και τις φωνές, πήρε τσεκούρι και το γκρέμισε. «Οι αντρειωμένοι κάνουνε κι οι άναντροι χαλάνε...» – δεν ξέχασα ποτέ τα λόγια του.

Με το λεωφορείο ταξιδεύουμε νότια. Περνώντας δίπλα απ' τις πανέμορφες παραλίες της δυτικής πλευράς, φτάνουμε στα Λιμενάρια. Τρία ξυπόλητα αγοράκια καθάλα σε άλογο μας χαιρετούν χαρούμενα. Τα δώροφα σπίτια του οικισμού με τις κε-

ραμοσκεπές απλώνονται κατά μήκος της αμμουδερής παραλίας, που χωρίζεται στη μέση από μια μακρόστενη βραχονησίδα. Τριγύρω πεύκα κι αθάνατα. Στην άκρη της παραλίας, στην κορυφή του λόφου, μας ξαφνιάζει ένα μεγάλο κτίριο δυτικού ρυθμού. Οι ντόπιοι το αποκαλούν «Παλατάκι». Είναι η έδρα της επιχείρησης και συνάμα το σπίτι του Γερμανού αρχικού ιδιοκτήτη των μεταλλείων καλαμίνας – μείγμα σιδήρου, ψευδαργύρου και μολύβδου –, που λειτουργούσαν εδώ μέχρι πρόσφατα, συγκεκριμένα μέχρι το 1962. Χτίστηκε το 1903 σε σχέδια του Ιταλοεβραίου αρχιτέκτονα Πιέτρο Αριγκόνι, εγκατεστημένου στη Θεσσαλονίκη από τα τέλη του 19ου αιώνα. Ο Αριγκόνι, ο επίσης Ιταλός Βιταλιάνο Ποζέλι και ο Ξενοφών Παιονίδης έχτισαν τα ωραιότερα δημόσια κτίρια και ιδιωτικές επαύλεις της Θεσσαλονίκης στις αρχές του 20ού αιώνα.

Ανεβαίνουμε στον ορεινό Θεολόγο, ένα από τα παλαιότερα και ομορφότερα χωριά, με αρκετά αρχοντικά. Ανάμεσά τους, αφημένο στη φθορά του χρόνου, και το ιστορικό σπίτι του οπλαρχηγού του 1821 Χατζηγιώργη. Πηγαίνοντας προς την εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, βλέπουμε δυο γερόντισσες να γνέθουν καθισμένες στο κατώφλι ενός σπιτιού. Στον φούρνο της αυλής μια νέα γυναίκα φουρνίζει το ψωμί της οικογένειας. Στον Άγιο Δημήτριο θαυμάζουμε το τέμπλο, το δεσποτικό και τον άμβωνα – εξαιρετικά ξυλόγλυπτα, καμωμένα γύρω στο 1806.

Πριν αποχαιρετήσουμε το ανεξάντλητο νησί, καταφέρνουμε να έχουμε την εμπειρία του ψαρέματος με πυροφάνια. Καθώς ο ήλιος βασιλεύει, επιβιβαζόμαστε στο καϊκι. Ο καπετάνιος διαβάζει μεγαλόφωνα την εφημερίδα. Μια γκαζέρα στην πρύμνη και μια στην πλήρη ετοιμάζουν πρόχειρο δείπνο με ψάρια. Σαλπάρουμε, ενώ οι βάρκες ακολουθούν δεμένες η μία με την άλλη.

Προχωρημένη νύχτα χωρίς φεγγάρι φτάνουμε στον ψαρότοπο. Οι βάρκες κάνουν έναν κύκλο, ποντίζονται τα δίχτυα, ανάβουν τα πυροφάνια. Η θάλασσα είναι εξωπραγματικά ήρεμη, μεταδίδοντας σε όλους την ηρεμία της. Σιγά σιγά χαμηλώνουν οι φωνές, κάποιιοι σιγοτραγουδούν, κάποιιοι καπνίζουν, κάποιιοι στοχάζονται. Μας παίρνει ο ύπνος, ώσπου πριν φέξει ακούμε ομιλίες. Οι ψαράδες ανεβάζουν τα δίχτυα, το κατάστρωμα πλημμυρίζει ασήμι. Παίρνουμε χαρούμενοι τον δρόμο της επιστροφής. Ο καπετάνιος για πρωινό μάς προσφέρει ψωμί αλειμμένο με ζαχαρούχο γάλα. Στο τρανζίστορ ακούγεται το τραγούδι του Χατζιδάκι «Τ' αστέρι του βοριά θα φέρει ξαστεριά» απ' την ταινία *Αμέρικα Αμέρικα* του Ηλία Καζάν. Η φίλη από τον βορρά μου δηλώνει ότι θέλει να έχει μια δεύτερη πατρίδα από επιλογή: την Ελλάδα.



φωτό: S. L.-A.



1966

## ΚΡΗΤΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ

Ένας χίπι διασκεδάζει με το μπάντζο την παρέα του. Οι υπόλοιποι καθισμένοι καταγής παίζουν χαρτιά. Μια κοπελίτσα τούς σκισάρει με κιμωλία στο δάπεδο. Ταξιδεύουμε κατάστρωμα με το οχηματαγωγό «Ηράκλειον», που του έμελλε σύντομα να ναυαγήσει. Διανυκτερεύουμε μέσα στις σωσίβιες λέμβους κι απολαμβάνουμε την ανατολή του ήλιου από τα παρασκήνια έως το θριαμβικό άνοιγμα της αυλαίας.

Στον ξενώνα νεότητας μας υποδέχονται τα λόγια του Καζαντζάκη στα ελληνικά και στα αγγλικά: «ΔΕΝ ΕΛΠΙΖΩ ΤΙΠΟΤΑ. ΔΕ ΦΟΒΑΜΑΙ ΤΙΠΟΤΑ. ΕΙΜΑΙ ΛΕΦΤΕΡΟΣ».

Στην πλατεία Βενιζέλου, με θέα την κρήνη του Μοροζίνι, γευόμαστε τα περίφημα σκαλτσούνια και ξεκινάμε για μια βόλτα στην πόλη, που δεν μας ελκύει ιδιαίτερα. Όσπου εισερχόμαστε στο αρχαιολογικό μουσείο και μένουμε άναυδες.

Γράφω «άναυδες» και για άλλη μια φορά θαυμάζω τον τρόπο έμβιων όντων με τον οποίο ελίσσονται οι λέξεις, ώστε να επιβιώσουν διαμέσου των αιώνων. «Αυδή» στη γλώσσα του Ομήρου σημαίνει «φωνή». Το ίδιο ευέλικτα αποδεικνύονται και τα πολιτισμικά στοιχεία. Ποιος λόγου χάρη να το φανταστεί ότι οι σπόροι του ροδιού που βάζουμε στα κόλλυβα προέρχονται απ' τη ροδιά της Περσεφόνης...

Τα πλούσια εκθέματα που μας περιβάλλουν αποτελούν κατά κύριο λόγο γεννήματα του μινωικού πολιτισμού και μας μεταγγίζουν ευφροσύνη. Κεραμικά και αλαβάστρινα δισκοπότηρα, αγγεία «ωοκέλυφα», πλακίδια από φαγεντιανή με προσόψεις διώροφων και τριώροφων σπιτιών, ο αιγιματικός δίσκος της Φαιστού, ρυτό σε σχήμα ταυροκεφαλής από μαύρο στεατίτη, με μάτια από ορεία κρύσταλλο και ίασπη, οι καμαρωτές θεές των φιδιών, το ελεφαντοστέινο ειδώλιο του ταυροκαθάπτη, το οποίο αποδίδει τη στιγμή που ο αθλητής πηδάει πάνω από τον ταύρο. Το ρυτό των πυγμάχων και το αγγείο των θεριστών με ανάγλυφους ξωμάχους που επιστρέφουν απ' το χωράφι. Το πήλινο ομοίωμα κούνιας με γυναικεία φιγούρα να αιωρείται. Το πασίγνωστο χρυσό περίαπτο με τις δύο μέλισσες που κρατούν μια κερήθρα. Το «μέγα ζατρίκιον», βασιλικό παιχνίδι παρόμοιο με το σκάκι. Συγκινητικές οι απανθρακωμένες τροφές: σιτηρά, όσπρια, ένα πιάτο με σύκα... Ακολουθούν οι τοιχογραφίες: αληθινός ύμνος της φύσης και της ζωής. Ο πρίγκιπας με τα κρίνα, οι κυρίες με τα γαλάζια, ο κροκοσυλλέκτης πίθηκος, χορός από ιέρειες στο ιερό άλσος των ελαιών της Κνωσού, το γαλάζιο πουλί, τα δελφίνια, οι πέρδικες, πολύχρωμα άνθη, ένας αγριόγατος ετοιμάζεται να εφορμήσει σε αμέριμνο πουλί, ταυροκαθάψια με συμμετοχή γυναικών, η ιέρεια με τα μεγάλα μάτια και τα κατακόκκινα χείλη, η αποκαλούμενη «Παριζιάνα», παιδιά που παίζουν κότσια, ένα σιντριβάνι με το νερό να αναβλύζει και τις σταγόνες να πέφτουν γύρω του.

Ο συνδυασμός της θεματολογίας με τον πλούτο των χρωμάτων, την κομψότητα των μορφών, τη χάρη των γραμμών, την απουσία πολεμικών ιαχών και θριάμβων φανερώνουν ανθρώπους ανοιχτόκαρδους, ειρηνικούς, εκλεπτυσμένους, που ξέρουν να χαίρονται τη ζωή. Είναι δυνατόν να υπήρξε πολιτισμός που

υπερέβη τον πόλεμο; Ποιοι ήταν επιτέλους αυτοί οι θαυμαστοί Μινωίτες;

Γνωρίζουμε ότι ήρθαν στην Κρήτη γύρω στο 3000 π.Χ. από τον νότο και την Ανατολή και ανήκαν στη μεσογειακή φυλή. Τον πολιτισμό που έφεραν γρήγορα τον εξέλιξαν σε τελείως ιδιότυπη μορφή. Έγιναν οι καλύτεροι θαλασσοπόροι της εποχής, δεινοί έμποροι, αλλά και καλλιεργητές της γης. Εξαιρετικοί αρχιτέκτονες, μηχανικοί, κηπουροί και τεχνουργοί. Πολλά αριστουργήματα της διακοσμητικής και της μικροτεχνίας οφείλονται σε γυναίκες, οι οποίες ασκούσαν και αντρικά επαγγέλματα, καθώς κατείχαν σημαντική θέση στη ζωή και στο ιερατείο. Οι Μινωίτες δεν ασχολούνταν με πολεμικά έργα παρά μόνον εφόσον το απαιτούσε η άμυνά τους. Χάρη σ' αυτήν την ψυχροσύνη και τη στάση ζωής βασιλεύσε επί μακρόν αξιοζήλευτη ειρήνη στο νησί. Ο υψηλός αυτός πολιτισμός διακόπηκε αιφνίδια από μια τρομερή καταστροφή, που αιτία της ήταν η έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας. Τότε – μεταξύ 1500 και 1450 π.Χ. – ένα πελώριο παλιρροϊκό κύμα σάρωσε τα βόρεια παράλια της Κρήτης. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι η καταστροφή της μυθικής Ατλαντίδας απηχεί αυτή τη φοβερή θεομηνία.

Φεύγουμε απ' το μουσείο γεμάτες ευφορία και ευγνωμοσύνη για τα απομεινάρια του λαμπρού πολιτισμού που αξιωθήκαμε να δούμε. Απομεινάρια που κινδύνευσαν ακόμα μια φορά από τη θεομηνία του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου, όταν το μουσείο βομβαρδίστηκε τρεις φορές, έγινε αποθήκη πολεμικού υλικού, σχολή χημικού πολέμου, φυλακή και εντέλει οχυρό με πολυβόλα και συρματοπλέγματα!

Μετά την αποκάλυψη του μουσείου σπεύδουμε να επισκεφθούμε τους σημαντικότερους τόπους όπου παρήχθησαν τα

έργα που θαυμάσαμε. Πρώτος σταθμός μας η Κνωσός, πόλη με συνεχή ζωή από τα νεολιθικά χρόνια έως τον 5ο αιώνα.

Περνάμε κάτω από ανθισμένες μπουκαμβίλιες. Γύρω πεύκα και ελιές. Εδώ που μέχρι το 1900 δεν υπήρχε απολύτως τίποτα στην επιφάνεια του εδάφους, η αρχαιολογική σκαπάνη ανακάλυψε το πιο πολιτισμένο κέντρο της προϊστορικής Ελλάδας, και ως εκ τούτου της Ευρώπης.

Οι πρώτες ανασκαφές χρηματοδοτήθηκαν από τον Ηρακλειώτη έμπορο Μίνωα Καλοκαιρινό το 1878, αλλά δεν προχώρησαν. Τη σκυτάλη πήρε ο Σερ Άρθουρ Έβανς, ο οποίος αγόρασε όλη την περιοχή, για να αποφύγει προβλήματα με τους Τούρκους. Μέσα σε πέντε με έξι χρόνια είχε ανασκαφεί και αναστηλωθεί με δικές του δαπάνες το πελώριο ανακτορικό συγκρότημα, το οποίο αποτελούσε το κέντρο μιας μεγαλούπολης 100.000 κατοίκων.

Μια οδογέφυρα οδηγούσε στο ανάκτορο, που ήταν πολυώροφο και κάλυπτε μια έκταση 20.000 τ.μ. Η κατασκευή σημαίνει ότι οι Μινωίτες είχαν γνώση μεγάλων κτισμάτων από τη Συρία, την Ανατολία ή τη Μεσοποταμία. Η διαφορά του δικού τους δημιουργήματος έγκειται στη σύνδεσή του με τη φύση. Στην Κνωσό το παλάτι μπαίνει μέσα στη φύση και η φύση μέσα στο παλάτι.

Είναι σαφές ότι το ανακτορικό συγκρότημα οικοδομήθηκε βάσει αρχιτεκτονικού σχεδίου, και μάλιστα ιδιοφνούς. Υπάρχει ένα σπάσιμο των όγκων και μια πολυχρωμία, που αφενός διακόπτει τη μονοτονία και αφετέρου προσδίδει μιαν ευχάριστη ελαφράδα. Βρίσκεται μ' άλλα λόγια στον αντίποδα της φασιστικής αρχιτεκτονικής.

Το ανάκτορο αναπτύσσεται γύρω από τη μεγάλη Κεντρική Αυλή, όπου γίνονταν οι δημόσιες συναθροίσεις και ήταν ταυ-

τόχρονα κέντρο θρησκευτικό, οικονομικό και διοικητικό. Εδώ υπήρχε ο βασιλέας ως εκπρόσωπος του θεού, υπήρχαν οι αποθήκες του κράτους και ο γραφειοκρατικός μηχανισμός. Έχουμε δηλαδή να κάνουμε με το πρώτο οργανωμένο κράτος στον ευρωπαϊκό χώρο.

Εντυπωσιάζει η αίθουσα του θρόνου του Μίνωα, βασιλέα και αρχιερέα, με τη δεξαμενή των καθαρμών. Στη νότια είσοδο μας καλωσορίζει ο γνωστός μας απ' το μουσείο Πρίγκιπας με τα Κρίνα, φορώντας στέμμα από κρίνα και φτερά παγωνιού. Σε κάθε βήμα ξαναβλέπουμε με χαρά τα αντίγραφα των τοιχογραφιών του μουσείου.

Ανεβαίνουμε το μεγάλο κλιμακοστάσιο προς την αίθουσα των Διπλών Πελέκεων. Η ακριβής ονομασία του διπλού πέλεκυ ήταν «λάβρυς». Λατρευόταν ως ιερό σύμβολο, ήταν όργανο θυσίας του ταύρου και βρισκόταν σχεδιασμένος και χαραγμένος παντού. Γι' αυτό το συγκεκριμένο παλάτι αποκαλούνταν και λαβύρινθος. Επειδή η ανάμνηση του μύθου του Θησέα και του Μινώταυρου ήταν πολύ έντονη στους αρχαίους Έλληνες, ο λαβύρινθος θεωρούνταν ένα περίπλοκο οικοδόμημα. Κι έτσι απέκτησε τη σημερινή του έννοια.

Επισκεπτόμαστε το Μέγαρο της Βασίλισσας. Τα γνωστά μας δελφίνια στολίζουν τον τοίχο πάνω απ' την είσοδο, ενώ στο λουτρό της υπάρχει λουτήρας σε σχήμα σημερινής μπανιέρας. Το παλάτι της Κνωσού διέθετε σύνθετο υδρευτικό και αποχετευτικό δίκτυο, όταν χιλιάδες χρόνια αργότερα ήταν ακόμη ζητούμενο στις Βερσαλλίες...

Μετά την καταστροφή από την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας, οι Μυκηναίοι εισέρχονται με ορμή στο προσκήνιο. Οι Μινωίτες μετέχουν στον ελληνικό πολιτισμό, αλλά τα σκήπτρα

κατέχουν πλέον οι Μυκήνες και η Πύλος. Σύμφωνα με τον Σερ Άρθουρ Έβανς, το 1400 π.Χ. έλαβε οριστικά τέλος ένας ιδιόρρυθμος πολιτισμός, που ο κόσμος δεν θα ξαναδεί.

Οδεύουμε προς τη Φαιστό. Κοντά της βρίσκεται η Γόρτυνα. Πόλη σπουδαία, που κατοικούνταν ήδη από το 7000 π.Χ. Σύμφωνα με τη μυθολογία, όταν ο Δίας απήγαγε από τη Φοινίκη την Ευρώπη, την έφερε στη Γόρτυνα. Εδώ, κάτω από τον ιερό πλάτανο, ενώθηκε μαζί της για να 'ρθει στον κόσμο ο Μίνως, ο γενάρχης των Μινωιτών.

Στη Γόρτυνα βρέθηκε τον 19ο αιώνα ο πρώτος γραπτός δικαϊκός κώδικας της Ευρώπης. Πρόκειται για δώδεκα πλάκες από πωρόλιθο, του 6ου αιώνα π.Χ. Πάνω τους είναι χαραγμένοι βουστροφηδόν κανόνες ποινικού και αστικού δικαίου, καθώς και δικονομίας, σε δωρική διάλεκτο. Θεωρείται το σπουδαιότερο μνημείο της ελληνικής Επιγραφικής, τόσο λόγω μεγέθους όσο και περιεχομένου. Κατ' αρχάς η αντικατάσταση του προφορικού νόμου από τον γραπτό αποτελεί μέγα ποιοτικό άλμα, καθώς περιορίζει αυτόματα την αυθαιρεσία αρχόντων και ιερατείου. Κατόπιν οι κανόνες παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες με τους σημερινούς, για παράδειγμα οι ρυθμίσεις για τον γάμο και το συναινετικό διαζύγιο. Ακόμα προβλέπονται χρηματικές ποινές για ηθική βλάβη. Τιμωρούνται η ασέλγεια και ο βιασμός, καθώς και η προσβολή των δούλων. Επίσης απαγορεύεται ρητά η αυτοδικία, πράγμα που σημαίνει ότι περνάμε από τον πρωτογονισμό στην ευνομούμενη κοινωνία. Επιπροσθέτως οι ποινές δεν είναι βάρβαρες. Όλα αυτά τα στοιχεία μαρτυρούν αξιοθαύμαστη πνευματική άνοδο, έτσι ώστε η Επιγραφή της Γόρτυνας θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ο πρώτος κώδικας ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η γειτονική Φαιστός είναι χτισμένη σε λόφο και μοιάζει με νησί στη μεγάλη πεδιάδα της Μεσαράς. Μυθικός βασιλιάς της ο Ραδάμανθυσ, αδελφός του Μίνωα και δικαστής του Κάτω Κόσμου. Η πόλη πήρε μέρος στον Τρωικό πόλεμο και γνώρισε μεγάλη ακμή κατά την 3η χιλιετία π.Χ. Παρά τις καταστροφές από δύο μεγάλους σεισμούς, κατάφερε να αναταχθεί και να ακμάσει μέχρι τον 1ο αιώνα π.Χ.

Ανεβαίνουμε ένα μεγάλο κλιμακοστάσιο και φτάνουμε στην κεντρική αυλή του ανακτόρου, όπου λάβαιναν χώρα τα ταυροκαθάψια – ένα είδος ταυρομαχιών. Μετά το Μέγαρο του Πρίγκιπα, στο κέντρο της ανατολικής αυλής, αντικρίζουμε ένα χυτήριο μετάλλων. Στα ερείπια του αποκαλούμενου Αρχείου βρέθηκε ο αμφιπρόσωπος δίσκος που είδαμε στο Μουσείο του Ηρακλείου. Πρόκειται για εύρημα κυριολεκτικά μοναδικό, που χρονολογείται στο 1700 π.Χ. Στην πήλινη επιφάνειά του είναι αποτυπωμένες σε σχήμα σπειράς ανθρώπινες μορφές, ψάρια, άνθη, πουλιά και άλλα ιερογλυφικά, που κανείς δεν μπόρεσε να αποκρυπτογραφήσει. Από τις αρχές του 20ού αιώνα το άλυτο μυστήριο συνεχίζει να προκαλεί τους επιστήμονες.

Νοικιάζουμε άλογα και καλπάζουμε προς τα Μάταλα, λιμάνι της αρχαίας Φαιστού και σημερινή Μέκκα των απανταχού χίπς. Τη στιγμή που φτάνουμε στην πλατεία του μικρού χωριού, η γυναίκα που βγαίνει απ' τον φούρνο, οι άντρες που παίζουν τάβλι, τα παιδιά που κυνηγιούνται, όλοι μαρμαρώνουν, κατάπληκτοι από τη θέα των αμαζόνων. Η θάλασσα – και τι θάλασσα! – είναι κοντά.

Στην απέραντη παραλία ένα πολύχρωμο πλήθος νομάδων χαιρετά την απλή ζωή στη φύση. Στην άμμο αντικρίζουμε σχεδιασμένο με βότσαλα το σήμα της ειρήνης. Το σύνθημά τους MAKE LOVE NOT WAR έχει κατακτήσει τις νεολαίες του ανεπτυγμένου

κόσμου. Τα «παιδιά των λουλουδιών» με τα μακριά μαλλιά και τα περίεργα ρούχα είναι γέννημα του πολέμου του Βιετνάμ και της αποστροφής προς το καταναλωτικό πρότυπο ζωής. Η γεμάτη αυτοπεποίθηση αμερικανική κοινωνία δεν θα μπορούσε να δεχτεί μεγαλύτερο σοκ από αυτή τη χαρωπή αποστροφή.

Διάγουμε την πολιτικά πυκνή δεκαετία του '60. Έχουν προηγηθεί οι δολοφονίες του Γρηγόρη Λαμπράκη και του Τζον Κένεντι το 1963 και έπονται οι δολοφονίες του Μάρτιν Λούθερ Κινγκ και του Ρόμπερτ Κένεντι το 1968. Στο μεταξύ μαίνεται ο πόλεμος στο Βιετνάμ, ο οποίος θα λήξει στα μέσα της δεκαετίας του '70 με ήττα της υπερδύναμης.

Μια κοπελίτσα παίζει στην κιθάρα της το «Blowing with the wind...», μια άλλη κατασκευάζει χάρτινα λουλούδια με σύρμα και χαρτί γκοφρέ. Ένα αδύνατο αγόρι καταφέρνει να παίζει μουσική με έναν αυτοσχέδιο αυλό. Μια κοπέλα θηλάζει το βρέφος της. Κάποιοι βιάφουν τα πρόσωπά τους, οι περισσότεροι μπαινοβγαίνουν στη θάλασσα, λιάζονται αμέριμνοι. Ζουν την ουτοπία μιας χώρας που καταργεί το χρήμα, περιορίζει ανάγκες και επιθυμίες. Είναι γαλήνιοι και ελεύθεροι.

Το βράδυ ανάβουν φωτιές, καπνίζουν την πίπα της ειρήνης και σιγοτραγουδούν. Ένα μεγαλόσωμο σκυλί περιεργάζεται τις πατούσες τους πριν ξαπλώσει στα πόδια της κυράς του. Το κύμα έχει κουρνιασει στα θαλασσινά πηγάδια. Μια απρόσμενη μελαγχολία απλώνεται γύρω μας.

Απέναντι το βουνό εισχωρεί στη θάλασσα ορίζοντας το τέλος της παραλίας. Η πλαγιά του γεμάτη λαξευμένες σπηλιές – προϊστορικές κατοικίες ή τάφοι. Εκεί θα διανυκτερεύσουμε παρέα με οστά γεγυμνωμένα: Βασιλεύς ή στρατιώτης; Πένης ή πλούσιος; Δίκαιος ή αμαρτωλός;





φωτό: S. L.-A.